

ըոր տարբեր տարբեր էին ու ստէպ ստէպ կը փոխուէին . բայց ընդհանրապէս անոնք ալ աւելի արեւելեան ձևի վրայ էին :

Հոռվմայ Վահանայապետաց ընտրութիւնը :

Հոռվմայ Վահանայապետաց արտաքին հռչակաւոր արարողութիւններէն մէկն է պապին ընտրութե հանդէսը . և որովհետեւ աս տարի ալ եղաւ աս հանդէսը՝ հիմակուան սրբազանին Պիոսի Թ ընտրութեամբը, կ'արժէ որ հոս համառօտ ստորագրութիւնը ընենք :

Յայտնի է որ պապ ընտրողներն են Հռովմէական եկեղեցւոյ ծիրանաւորները, որ հասարակօրէն լատին բառով կարգէալ կ'ըսուին . իսկ իրենց ժողովատեղին կ'ըսուի փակարան, և լատիններէն Conclave: (Ինչպէս որ և իցէ քաղաքի մէջ ալ կրնայ ըլլալ պապերուն ընտրութիւնը (ինչպէս Պիոս Է Վ երեսօտիկի մէջ ընտրուեցաւ), բայց սովորական տեղն է Վ ատիկանի պալատը : Եւ կարգը աս է : Սրբազան պապը վախճանելուն պէս ծիրանաւորաց առաջին փոյթը կ'ըլլայ փակարանին տեղը որոշել, ու վախճանելոյն յուղարկաւորութեան իննօրէքը դեռ չըմբնցած՝ պատրաստած պիտի ըլլայ փակարանը աս կերպով : Եւ իսկ մեծ սրահի մը մէջ մէյմէկ պզտիկ փայտակերտ խուցեր կը շինեն ծիրանաւորաց թուովը, որ եօթանասունէն աւելի չըլլար . աս խուցերը ամէն ալ առանձին միջոցով բաժնուած են իրարմէ . իւրաքանչիւրը թուանշան ունի՝ ու վիճակով բաժնուած է ծիրանաւորաց : Եւ անոնք որ վախճանած պապէն առած են իրենց պատիւը, անոնց խուցերը դրսէն մուծմանուշակագոյն թաւիշով ծածկուած է, իսկ մէկաւնոնցը կանանչ չուխայով :

Փակարանին մէջ եղողները չորս կարգի անձինք են . ա, բուն ժողովա-

կանք, այսինքն ծիրանաւորները . բ, վարդապետք, որ ծիրանաւորաց օգնականներն են . գ, պաշտօնատեարք, որ գործողութիւնները կը կատարեն . դ, պաշտօնեայք՝ որ ծառայութիւն կ'ընեն :

Վ արդապետներէն մէկը ընտրուած է վերատեսուչ փակարանին, որ հազարապետի պէս կրնայի որ ամէն բան տեղովը առաջ երթայ . ասիկայ ալ իր ձեռքին տակը ուրիշ անձինք ունի : Պաշտօնատեարքներուն գլխաւորները ասոնք են . խոստովանահայր մը, քարոզիչ մը, պապին լուսարարը, երկու բժիշկ, մէկ դեղապետ մը . նուիրակապետ՝ որուն ձեռքն են դրսի դրան բանլիքները, ներսիններն ալ գանձապետին ձեռքն են՝ որ է առաջին արարողապետ : Իսկ ծառայողներն են ամէն մէկ ծիրանաւորի երկերկու ծառայ, իսկ հիւանդներուն իրեք իրեք ծառայ . անոնցմէ զատ խոհարարներ, երկու սափրիչ, հիւս, որմնագիր, բեռնակիր, աւելածու և այլն :

Փակարանին ամէն բանը այսպէս կարգի դրուելէն ետքը՝ պապին մահունէն տասը օր վերջը ծիրանաւորները սուրբ Պետրոսի եկեղեցին կը ժողվուին . իրենց մէջէն աւելի պատուաւորը կամ ծերագոյնը՝ պատարագ կ'ընէ՝ ի պատիւ Հոգւոյն սրբոյ, վարդապետաց մէկն ալ՝ յորդորական քարոզ մը կը խօսի նոր քահանայապետին ընտրութեանը վրայօք, ու ետքը մեծ կղերիկոսը պապական խաչը բռնած՝ ծիրանաւորաց առջեւէն կ'երթայ . անոնք ալ թափօրով ու մեծ հանդիսով կ'երթան փակարանին մէջի մատուռը . հոն աղօթք մը ընելէն վերջը՝ կը կարդան Վրիգոր Ժե պապին սահմանադրութիւնը՝ որ գրած է Հռովմայ քահանայապետաց ընտրութեանը վրայ, ու ամէն ալ կ'երդուննան որ պահեն . ետքը նախագահը կարճ յորդորակ մը կը խօսի, ու մէկէն կը մտնեն իրենց խուցերը . հոն ամէն մարդ եկեղեցական թիկնոցը վրան առած կը նստի խուցին պզտիկ պատու-

հանին դիմացը : Եւ օրը ինչուան իրիկուն փակարանը բաց մնալով, եկող գացող անպակաս կ'ըլլայ իրենց հետ տեսնուելու, ինչպէս դեսպաններ, եկեղեցականներ, խոյնուականներ . բայց գիշերը ժամը իրեք ըլլալուն պէս՝ դուռը կը գոցուի, ու ալ չբացուիր ինչուան որ պապին ընտրութիւնը լմընայ . միայն թէ որ դրսէն նոր ծիրանաւոր մը հասնի՝ կաման կարծելի դիպուած մը պատահի, ան ատեն կը բանան :

Երկրորդ օրը կը ժողվուին ծիրանաւորները, ու արարողապետը կը կարգայ սահմանադրութեան վճռական կանոնները, և միանգամայն կը վկայէ թէ օրինաւոր կերպով սկսած է ժողովը, ուստի և վաւերական է : Արքայն Պետրոսի ընտրութիւնը 'ի Վրիստոսէ եղած է . նմանապէս իրեն յաջորդին սրբոյն Լիոսի ընտրութիւնը Պետրոս առաքելոյն յանձնարարութեամբը եղեր է . իսկ անոնց յաջորդներունը եկեղեցականաց ձեռքն էր՝ ինչուան որ 1179 թուականին Լատերանու Գ ժողովքին մէջ որոշուեցաւ որ ծիրանաւորք միայն ըլլան պապին ընտրողները : Հիմակուան ընտրութեան կերպը աս է : Արարողապետները մատրան սեղանին վրայ երկու հատ արծաթէ կոնքերու մէջ կը պատրաստեն տպած տոմսակներ . ետքը իրեք հոգի կ'ընտրուին վիճակով՝ որ քննիչ կ'ըսուին, իրեք ալ տեղակալ՝ հիւանդ ծիրանաւորներուն կողմանէ : Եւ մէն ծիրանաւոր մէյմէկ տոմսակի վրայ իր անունը կը գրէ ծածուկ լատիներէն այսպէս . “ Լս (այս անուն) ծիրանաւոր, ընտրեմ զծիրանաւորն զՏէր (այս անուն) ” : Տոմսակը կը ծալէ որոշուած ձևով, ու հասարակաց պարզ կնքովը կնքելէն վերջը՝ տոմսակը երկու մատովը վեր բռնած ամենուն աչքին առջևը՝ այնպէս կ'երթայ սեղանին դիմացը . հոն տեղը ծունկ չդրած՝ կարճառօտ աղօթք մը կ'ընէ, ու լատիներէն աս խոստմունքս կ'ընէ . “ Եւ կայ կոչեմ

ինձ զտէր Վրիստոս որ դատելոցն է զիս, զի ընտրեցից զոր քստ Եստուծոյ ընտրեղին դատեցայց ” : Եւ ըսելէն վերջը՝ տոմսակը մէկ մեծ սկիհի մը մաղճմային վրայ կը դնէ, որ սեղանին վրայ կ'ըլլայ, ու մաղճմայով կ'առնէ սկիհին մէջ կը ձգէ : Արքոր ամէնքը իրենց տոմսակները կը ձգեն, առաջին քննիչը կ'առնէ տոմսակներով սկիհը, ու մաղճման սկիհին վրայ գոցած՝ վեր վար կը դարձնէ որ աղէկ մը խառնուին : Եւ կէ վերջը երրորդ քննիչը կ'առնէ տոմսակները՝ մէկիկ մէկիկ կը համրէ և ուրիշ դատարկ սկիհի մը մէջ կը լեցնէ : Թէ որ տոմսակներուն թիւը ծիրանաւորներուն համրանքէն աւելի կամ պակաս ելլէ, բոլորն ալ կ'այրեն ու նորէն կը գրեն . իսկ թէ որ ճիշդ ելլէ, ան ատեն իրեք քննիչ ծիրանաւորները կը բանան տոմսակները ամենուն առջին, ու թուղթի մը վրայ կը նշանեն միայն ընտրուածներուն անունները՝ այսպէս . “ Վերապատիւ ծիրանաւորն (այս անուն) ունի վիճակս (այսպէս) ” : Եւ Լսքը ան տոմսակները դերձանի մը վրայ կ'անցնեն ու ուրիշ դատարկ սկիհի մը մէջ կը լեցնեն : Թէ որ վիճակներուն իրեք մասին երկուքը մէկու մը վրայ ելլէ, ընտրութիւնը կը լմընայ . ուստի նորէն կը համրեն տոմսակներն ու կ'այրեն . իսկ թէ որ մէկու մըն ալ չելլէ իրեք մասին երկուքը, ան ատեն տոմսակները բոլոր կը բանան, կը համրեն, գիր կ'անցնեն, ու կ'այրեն . ան ծիրանաւորներն ալ որ ուրիշներու վրայ գրած էին՝ ան ատենը նորէն տոմսակ կը գրեն, որ հասանութիւն (accessus) կ'ըսուի . այսինքն անով ամէն ծիրանաւոր հաւանութիւն կուտայ որ բազմաթիւ վիճակ ունեցողներուն մէկը ընտրուի . ուստի նոր տոմսակներուն վրայ կը գրեն . “ Հաւանիմ ընտրել զգերապատիւ ծիրանաւորն զՏէր (այս անուն) ” : Թէ որ անոնցմէ մէկուն վրայ ալ չհաւանի մէկը, ոչ ոք կը գրէ : Թիւը լեցուելուն պէս՝ ընտ-

րուողը յայտնի կ'ըլլայ . բայց զգուշութեան համար՝ որ չըլլայ թէ մէկը իր անունը գրած ըլլայ, բոլոր տոմսակները մէկիկ մէկիկ նորէն կը բացուին ու կը կարգացուին . ան ատեն վիճակով կ'ընտրուին իրեք ծիրանաւոր քննիչներ՝ որ եղած ընտրութեան տոմսակներն ու ամէն պարագաները կը քննեն . թէ որ ճիշդ չգտնեն, հաւանութեան գործողութիւնը նորէն կը սկսի . իսկ թէ որ ըստ կարգի գտնեն ամէն բան, բոլոր տոմսակները կ'այրեն, ու կը հրատարակեն՝ թէ օրինաւորապէս ընտրուեցաւ սրբազան պապը :

Եւ ատեն իրեք արարողապետները կ'երթան ընտրելոյն դիմացը, ու առջինը կը հարցնէ անոր լատիներէն « Եանձն առնուցո՞ւս զօրինաւոր ընտրութիւն քո 'ի գերագոյն քահանայապետութիւն » : Երբոր անիկայ որոշ ու բացայայտ կերպով հաւանութիւն կուտայ, դիմացինը կը հարցընէ յարգութեամբ թէ ինչ նոր անուն կ'ուզէ դնել իրեն : Եւ արարողապետը մէկէն արձանագրութեան մէջ կը գրէ յանձնառութիւնը՝ ամենուն առջև . ետքը նոր պապը մէջերնին առած՝ կ'երթան մատրան սեղանին դիմացը . հոն սրբազանը ծունկի վրայ եկած՝ քիչ մը աղօթք ընելէն վերջը կ'ելլէ ու ծիրանաւորի զգեստը կը հանէ վրայէն : Ետեկապետը կը բերէ կարմիր թաւիչէ ոտքի ամաններ՝ վրան ոսկեթելով խաչ բանուած, ու կը հագցնէ պապին ոտքը . արարողապետներն ալ իրեն ուրիշ զգեստները կը հագցնեն, այսինքն ազնիւ բէհեզէ պատմութեան, ոսկեփունջ ծուպերով գօտի, վրայէն փիլոնի ձևով ազնիւ նիւթէ զգեստ մը, անոր վրայէն հայրապետական կրկնօցը, գրլուխն ալ կարմիր մետաքսէ գտակ մը : Եւ վերջը կ'ելլէ կը բազմի փառաւոր գահի մը վրայ, ու բոլոր ծիրանաւորները կ'երթան կը համբուրեն իրեն ոտքը՝ աջը և ուսերը : Եւ սենեկապետը կը բերէ քահանայապետ

տական մատին, որ ձկնորսական մատանի կ'ըսուի, ու մատը կ'անցնէ սարկաւաքապետ ըստած ծիրանաւորն ալ պապին յարգութիւն ընելէն վերջը՝ կ'երթայ պալատին ճակտի մեծ պատուհանը բանալ կուտայ (ուրովհետեւ ինչուան ան ատենը հիւսած կը կենայ), ու անկէ աւետիս կուտայ Ժողովրդեան լատիներէն այսպէս . « Եւ տարանեմ ձեզ ուրախութի մեծ, զի ունիմք մեք քահանայապետ զգերապատիւ ծիրանաւորն (այս անուն) որ ընկալաւ զանունս (չայս) » : Եւ ըսելուն պէս բոլոր քաղքին զանգակները կը զարնուին, թնդանօթները կը նետուին, փակարանին դուռը կը բացուի ու ներս կը մտնեն եկեղեցականք, ազնուականք, դեսպաններ, պաշտօնատեարք տէրութեան և այլն : Եւ ատենը ծիրանաւորները նորէն կը մատչին 'ի համբոյր ոտից և աջ սրբազանին՝ իրենց հպատակութեան և յարգութեանը նշան :

Եւ կէ ետքը նորընտիր պապը սրբոյն Պետրոսի տաճարը կ'երթայ, բոլոր հայրապետական զգեստները հագած (բաց 'ի պապական խոյրէն՝ որ հանդիսաւոր օծութենէն վերջը կը դնէ) ու գահաւորակի վրայ նստած . հոն սրբութեան մատուռին մէջ քիչ մը աղօթք ընելէն վերջը՝ կ'երթայ աւագ խորանին դիմացը կը նստի, ու կը սկսին « Օ քեզ Եստուած գովաբանեմք » երգը երգել : Եւ ալ լմննալէն վերջը՝ ծիրանաւորք երրորդ անգամ իրենց յարգութիւնը կ'ընծայեն սրբազանին, ու թափօրով կը տանին զինքը իր պալատը : Բանի մը օր ետքն ալ թագադրութեան հանդէսը կը կատարուի :

Եւ հայսպէս մեծավայելուչ կարգով ու փառաւորութեամբ կ'ընտրուի Հռովմայ քահանայապետը . և ասանկ ընտրուեցաւ աս տարի նաև Պիոս Թ սրբազան պապը, որ յաջորդեց Պրիգորի ԺԶ :